

“OLIV TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING
O'QUV MOTIVATSIYASINI O'RGANISH”

*Urganch Davlat Universiteti Magistratura bo'limi,
Psixologiya ta'lim yo'nalishi 231-guruh magistranti*

Sattorova Gulhayo Shonazar qizi

sattorovaguli0822@gmail.com

***Annotatsiya:** Ushbu tezida oliy ta'lim talabalarining o'quv motivatsiyasi nimaga bog'liq ekanligi, uni diagnoz qilish, so'ng motivatsiyani shakllantirish yo'llari keltirib o'tiladi. Rivojlanayotgan jamiyatda talabalarning bilim olishga bo'lgan motivatsiyasi yuqorilashib bormoqda, buning asosiy sababi nimada va ushbu motivni rivojlantirish uchun nimalar qilish kerakligi borasida so'z ketadi.*

***Kalit so'zlar:** talaba, rivojlanish, mahorat, munosabat, motivatsiya.*

Yosh avlodni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning orzu umidlarini amalga oshirish, taklif va tashabbuslarini ro'yobga chiqarishda yaqindan ko'maklashish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Talabalarga e'tibor mamlakatning istiqboliga, boshqacha aytganda, “Uchinchi Renessans”ning bunyodkorlariga e'tibordir. Shunday ekan, ularning ta'lim olishi, yashash sharoiti, ma'naviy dunyoqarashi, tafakkur olami doimo mamlakatning diqqate'tiborida bo'lishi tabiiy. O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish muhimhisoblanadi.

O'quv motivlari - bu o'quvchilarni o'quv faoliyatining turli tomonlariga yo'naltirishdir. Masalan, o'quvchining o'zi o'rganayotgan obyekt bilan

bajaradigan ishiga qaratilgan bo'lsa, ularni bilish motivlari deb atash mumkin. Agar o'quv faoliyati o'quv jarayonida turli kishilar bilan to'g'ri muloqot qilishga yo'naltirilgan bo'lsa, ijtimoiy motivlar namoyon bo'ladi. Boshqacha qilib aytganda, ba'zan o'quvchilarda bilish jarayoni, qolganlarida esa boshqalar bilan muloqot o'qish faoliyatini motivlashtirib turadi. O'sib va rivojlanib boruvchi inson - tarbiya obyekti hisoblanadi. Butun hayoti davomida insonning rivojlanish jarayoni davom etaveradi. Bu jarayonda u turli o'zgarishlarni, jismoniy, ruhiy, miqdor va sifat o'zgarishlarni o'z boshidan kechirib boradi. Insonda bo'ladigan jismoniy o'zgarishlarga — bo'yning o'sishi, vaznning og'irlashib borishi, suyak va mushak tizimlarining, ichki a'zolari va asab tizimining o'zgarib borishi kiradi. Ruhiy o'zgarishlar esa uning aqliy rivojiga aloqador bo'ladi va insonda ruhiy sifatlarning shakllanib borishi, unda hayot uchun zarur bo'lgan sotsial sifatlarning tarkib topishi hisoblanadi.

Talabalarning kamolotiga, ruhiyatiga, fe'l-atvori shakllanishiga qanday omillar ta'sir etadi? Talabalarning shakllanishiga biologik omil, ijtimoiy omil va tarbiya ta'sir etadi. Bu muammo pedagogikada avvaldan munozaraga sabab bo'lib kelayotgan masala hisoblanadi. Shaxsni shakllantirish — uning o'sishi, qandaydir yangi xususiyat va fazilatlarga ega bo'lish jarayonidir. “Shakllantirish” tushunchasi “tarbiyalash” tushunchasiga nisbatan kengroq bo'lib, u shaxs va jamoaning tarkib topishiga ta'sir ko'rsatadigan hamma narsani, shu jumladan, maqsadga muvofiq jarayonlarni ham, maqsadga nomuvofiq jarayonlarni ham o'z ichiga oladi.

Mashhur nemis olimi Kurt Levin motivlar muammosi, ayniqsa, shaxsdagi ijtimoiy xulq motivlari borasida katta, keng qamrovli tadqiqotlar olib borib, shu narsani aniqlaganki, har bir odam o'ziga xos tarzda u yoki bu vaziyatni idrok qilish va baholashga moyil bo'ladi. Motivatsiya tushunchasini turlicha ifodalash, motivatsiyaning mazmuni va energetik tomoni haqidagi muhim savol psixologlar tomonidan ifodalab berildi. Xorij psixologlari uchun motivatsiya tushunchasini xarakterli aniq bir tomonlama energetik faollik manbai sifatida qaraladi, ular

mazmunli tomoniga e'tibor bermay, aniq mexanizmlar sifatida energiya, boshqaruv va xulqatvorga taqsimlaydilar.

Ierarxik, darajaviy tuzilish - bu tizimlilik xususiyatiga ega bo'lgan hodisalarning bir jihatidir. Shu tufayli shaxs motivatsion sohasining ierarxiyasini samarali tadqiq etish uchun uni motivatsion hodisalarning boshqa jihatlari bilan aloqadorlikda o'rganish zarur bo'ladi. Motivatsion hodisalar tizimlilikini tadqiq etishda asosiy e'tibor esa bu hodisalar o'rtasidagi tizimli munosabatlarni o'rganishga qaratilishi kerak. Bu borada R.S.Vaysmanning shaxs motivatsion sohasining tizimliliği haqida bildirilgan fikri alohida e'tiborga loyiq. Uning yozishicha, "Motivatsion sohaning tizimliliği" - motivatsion o'zgaruvchilar o'rtasidagi aloqadorlik, xilma-xil munosabatlar mavjudligida namoyon bo'ladi. Shunday munosabatlardan biri ierarxik munosabatdir. Yana bir turdagi munosabatni "ro'yobga chiqarish" munosabati deb atash mumkin. Bu munosabat shuni anglatadiki, har bir ehtiyojning qondirilishida turli motivlar yig'indisining ro'yobga chiqarilishi mumkin. Uchinchi turdagi munosabat shunda namoyon bo'ladiki, har xil ehtiyojlarning qondirilishida bir motiv ishtirok etadi yoki aksincha, bir ehtiyoj qondirilishida turli motivlar qatnashadi. Bunday munosabat "o'zaro tobelik" munosabati nomini oldi.

Rus psixologlari orasida motivlar ierarxiyasi masalasi A.N.Leontev, L.I.Bojovich va boshqalar tomonidan o'rganilgan. A.N.Leontev XX asrning 40-yillarida maktabgacha yosh davrida shaxs shakllana boshlashini ta'kidlar ekan, bu jarayon bolada motivlar ierarxiyasi tarkib topishi bilan bog'liqligini uqtirgan edi. A.N.Leontev fikricha, sub'ektning tashqi olam bilan birga munosabatlari kengayib borgan sayin motivlarning o'zaro solishtirilishi yuz beradi, buning oqibatida esa ular o'rtasida ierarxik munosabatlar shakllanadi.¹ Motivlar ierarxiyasi olimning fikriga ko'ra, motivlar funksiyalari bilan belgilanadi. Boshqacha qilib, aytganda ierarxiyada yuqori o'rinni, ma'no hosil qiluvchi funksiyani bajaradigan motivlar quyi o'rinni esa stimulyativ egallaydi. Demak,

A.N.Leontev motivlar funksiyasining ikki darajasini: ma'no hosil qiluvchi va stimol darajalarini ajratadi.

Ammo A.N.Leontev o'z nazariyasida motivlar ierarxiyasining shakllanish jarayonida shaxsning sub'ektiv, faol roli qanday bo'lishini ko'rib chiqmaydi. L.I.Bojovich tadqiqotlarida, shuningdek, ayrim boshqa ilmiy izlanishlarda motivlar ierarxiyasining shakllanishi dominant motivlarning hosil bo'lishi bilan bog'lanadi. Har xil yosh bosqichlarida turli motivlar dominantlik qiladi. Ayrim motivlarning ustunlik qilishi shaxsning yo'nalishini belgilab beradi. Bunday yo'nalish shaxs motivlari o'rtasida nafaqat subordinatsion, balki koordinatsion munosabatlar ham hukm surishini taqozolaydi.

Hozirgi davrda o'qish motivatsiyasini diagnostika qilishning boshqa yo'llari tavsiya qilinayapti: laboratoriya eksperimentlarini pedagogik tajribalar bilan (tabiiy diagnostika uslublarini qo'llash), shuningdek real o'quv jarayoni sharoitida o'quvchining ijtimoiy xulqini uzoq muddat o'rganish bilan to'ldirish mumkin (A.K.Markova), bu o'qish motivatsiyasini diagnostika qilish natijalarini tekshirish sifatida xizmat qilishi mumkin deb ta'kidlaydi. O'qish motivatsiyasini diagnostika qilish uni o'tkazish uchun uslub tanlash tamoyillarini aniqlashtirishni talab qiladi. Ta'lim motivatsiyasini diagnostika qilishga bo'lgan zamonaviy yondashuvlardan kelib chiqqan holda, eng kamida, quyidagilarni ajratish mumkinligi N.E.Efimova tomonidan tavsiya qilingan.

Xulosa o'rnida Uilyam Jordanning ushbu so'zlarini keltirmoqchiman. "Har bir bandaga ko'rinmas kuch ato etilgan. U orqali inson o'z hayotiga ta'sir ko'rsatadi. Ijobiy yoki salbiy ta'sirga ega bu kuch- insonning ichki "men" idan muttasil taralib turuvchi quvvatdir". Merilin Fergyussonning ham go'zal so'zlarini keltirib o'taman. "Hech kim boshqa bironi boshqa bironi o'zgarishga majbur qila olmaydi. Har birimizda qattiq qo'riqlanuvchi darvoza mavjud va bu darvoza faqat ichkaridan ochilishi mumkin. Xoh baxsni, xoh hissiy jozibani qo'llaylik, farqi yo'q- biz boshqa odamning darvozasini ochishga qodir emasmiz". Shunday ekan talabalar avvalo, oily ta'limga o'qishga kirishdan oldin

qiziqishlariga ahamiyat berishlari, kirgandan so‘ng: “nima uchun ilm olishim kerak?” degan savol bilan yashasalar, bu ularning ilm olishlaridagi eng kuchli ichki motivatsiyalariga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mavlonova.R, To‘rayeva.O, Xoliqberdiyev.K “Pedagogika” Toshkent — 2013
2. Xaydarov.F.I, Xalilova.N.I “Umumiy psixologiya” Toshkent -2009
3. O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishda qo‘llaniladigan psixologik-pedagogik tashxis metodikalari. Toshkent 2012-yil
4. Копец.Л.В. «Психологические эксперименты в психологии», Л., 2010 Источник: <https://psychosearch.ru/napravleniya/social/656-hawthorne-experiment-what-influenceslabor-efficiency>